

Marek Dutkiewicz

"Wojsko litewskie 1918-1940 :
litewskie formacje zbrojne
1940-1953", Jan Rutkiewicz,
Warszawa 2002 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 5, 433-435

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Rutkiewicz, Walerij N. Kulikow, *Wojsko litewskie 1918-1940. Litewskie formacje zbrojne 1940-1953*, Wydawnictwo BRONŃ i BARWA, Warszawa 2002, ss. 228.

W ostatnich latach obserwować możemy wzrost zainteresowań tematyką mundu-roznawczą. Dziedzina ta z roli nauki pomocniczej historii przekształca się w od-dzielną gałąź wiedzy, w mundurologię¹. Sprzyja temu niewątpliwie pojawienie się wielu, choć nie zawsze na wysokim poziomie merytorycznym, wydawnictw zarów-no książkowych jak i czasopism.

W warszawskim wydawnictwie „Broń i Barwa” ukazała się kolejna w serii, sie-demnasta już, książka przedstawiająca dzieje umundurowania i uzbrojenia. Po raz drugi przedstawia swą pracę spółka autorska J. Rutkiewicz i W. N. Kulikow. Po-przednia ich praca, pt. *Wojska NKWD 1917-1946*, ukazała się w 1998 i cieszyła się dużym zainteresowaniem. Obecna, nowa publikacja również zasługuje na uwagę.

Jan Rutkiewicz – autor tekstu – (ur. 1931) jest reżyserem i kostiumografem fil-mowym specjalizującym się w mundurach wojskowych i cywilnych. Uczestniczył, jako autor lub współautor militariów i kostiumów, w realizacji filmów największych polskich oraz zagranicznych reżyserów. Jest profesorem w PWSTv i T w Łodzi i na Uniwersytecie Paris VIII. Współpracuje z redakcjami krajowych i zagranicznych specjalistycznych czasopism munduroznawczych.

Walerij N. Kulikow – autor barwnych ilustracji przedstawiających sylwetki – (ur. 1930) jest podpułkownikiem w stanie spoczynku, specjalistą od historycznego i współczesnego munduru rosyjskiego i sowieckiego. Jest wykładowcą akademickim, rysownikiem, współpracownikiem rosyjskich i zagranicznych czasopism poświęco-nych ubiorom wojskowym.

Omawiana praca jest na naszym rynku pierwszą, całościową publikacją na ten temat. Jedyne Waldemar Rezmer, w swojej pracy o litewskim lotnictwie, poruszył fragment tego zagadnienia.

Książka J. Rutkiewicza i W. N. Kulikowa składa się z dwu zasadniczych części. Pierwsza to zarys ponad trzydziestoletniej historii wojskowości litewskiej od chwili tworzenia pierwszych oddziałów w 1918 roku aż po ostateczną likwidację grup partyzantów litewskich w 1953 roku. Na wstępie, przedstawiono pokrótce stosunki pomiędzy Rzeczpospolitą a Republiką Litewską, od momentu odzyskania niepodle-głości przez oba państwa, aż po 1944 rok, kiedy to oba utraciły swą niezależność, choć

¹ Szerzej na ten temat: M. D u t k i e w i c z, *O potrzebie, możliwościach i perspektywach studiów nad historią dawnego uzbrojenia i ubioru wojskowego – uwag kilka*, [w:] *Wstęp do badań historycznych, nauki pomocnicze historii i archiwistyka w systemie kształcenia studentów historii szkoły wyższej. Materiały z konferencji metodycznej. Piotrków – 22 maja 2000 r.*, pod red. M. Szczurowskiego, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 159-165; M. D u t k i e w i c z, *Historia dawnego uzbrojenia i ubioru wojskowego jako przedmiot studiów – uwagi o potrzebach i możliwościach badań*, [w:] *Wybrane problemy warsztatowo-dydaktyczne studiów historycznych. Materiały dla nauczycieli i studentów historii*, pod red. M. Szczurowskiego, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 121-125.

w różnym zakresie. Kolejny fragment, to okoliczności towarzyszące tworzeniu się sił zbrojnych Republiki Litewskiej, ich rozwojowi, stanowi organizacyjnemu wojsk lądowych, lotnictwa, marynarki wojennej, szkolnictwa oraz uzbrojeniu piechoty i kawalerii. Dalej przedstawiony został Litewski Związek Strzelecki – organizacja paramilitarna, która na wypadek wojny miała stanowić armię rezerwową. Następny fragment przedstawia stosunki wojskowe polsko litewskie w latach 1938-1940. W kolejnym podrozdziale omówione zostały zmiany jakie w organizacji wojska litewskiego dokonały sowieckie władze po zagarnięciu Litwy w 1940 roku. Przekształcono je początkowo w Ludowe Wojsko Litewskie, a wkrótce zlikwidowano całkowicie ich odrębność, poprzez utworzenie z nich 29 Terytorialnego Korpusu Armii Czerwonej. W czasie tych reorganizacji prowadzono masowe czystki zsyłając i mordując wielu oficerów i żołnierzy. Następny fragment omawia wydarzenia jakie nastąpiły po 22 czerwca 1941 roku. Żołnierze litewscy w większości uwolnili się spod kuratelii sowieckiej a jedynie część z nich zmuszona została do odwrotu na wschód. Kolejny podrozdział przedstawia skomplikowane i tragiczne dzieje różnych formacji litewskich w służbie niemieckiej oraz 16 Litewskiej Dywizji Piechoty Armii Czerwonej. Mało znany fragment historii litewskich oddziałów dotyczy służby i walk grupy Litwinów z 2 Batalionu Komandosów Zmotoryzowanych, jednostki II Korpusu Polskiego działającego na terenie Włoch. Ostatni fragment tej części książki omawia działania antysowieckiej litewskiej partyzantki tzw. Leśnych Braci, walczących aż do 1953 roku. Tę część zamyka kalendarium wydarzeń związanych z historią wojska litewskiego.

Druga część przedstawia mundury Wojska Litewskiego. Kolejno omówiono umundurowanie wzoru wprowadzonego w 1919 roku wraz ze zmianami z 1920 roku. Dalej przedstawiono przepisy mundurowe z 1923 roku, które ukształtowały ubiór, system barwnych oznak broni i służb oraz system dystynkcji w wojsku litewskim. Następne fragmenty dotyczą zmian mundurowych z 1927 roku, 1931 roku, 1934 roku i 1940 roku. Poza tym omówiono mundur marynarski i lotniczy. Oddzielne fragmenty poświęcono umundurowaniu i oznakom Litewskiego Związku Strzeleckiego oraz orderom i odznaczeniom Republiki Litewskiej z lat 1919-1940. Kolejny rozdział stanowią mundury litewskich formacji z lat 1940-1953. Przedstawiono w nim przepisy mundurowe i oznaki stopni Ludowego Wojska Litewskiego oraz 29 Terytorialnego Korpusu Piechoty Armii Czerwonej. Dalszy fragment poświęcono umundurowaniu i oznakom formacji litewskich w służbie niemieckiej. Omówiono odznaki Litwinów żołnierzy II Korpusu Polskiego. Zaprezentowano ubiory, emblematy i odznaki Leśnych Braci.

Podstawowy tekst uzupełniają słowniczek litewsko polski, w którym omówiono terminy wojskowe, streszczenia w języku angielskim i francuskim, bibliografia selektywna oraz cztery aneksy zawierające m. in. rysunki z regulaminu piechoty przedstawiające chwyt bronią, sposób noszenia broni, oddawanie honorów bronią i sztandarem, zestawienie stopni wojskowych z lat 1920-1940.

Dokonując kompleksowej oceny pracy należy zwrócić uwagę na bogactwo wykorzystanych źródeł pisanych, ikonograficznych i oryginalnych przedmiotów, zażytków. Autor tekstu z godnym podkreślenia rezultatem zebrał i skonfrontował te

wszystkie źródła. Dokonał tego wykorzystując bogate zbiory muzealne, biblioteczne jak i prywatne. W odpowiedniej proporcji przedstawił zagadnienia, tak by czytelnik mógł zapoznać się zarówno z ogólnym tłem, jak i wieloma szczegółami. Wielkim walorem pracy jest żywa narracja. Autor z olbrzymim taktem zdystansował się od uproszczonych ocen, zwłaszcza w odniesieniu do wielu zagadnień związanych z tragicznymi, skomplikowanymi wydarzeniami. Szczególnie dla Polaków, wiele zagadnień z historii najnowszych militarnych stosunków polsko litewskich jest drażliwych i często w literaturze przedstawia się je w sposób uproszczony, bez należytego dystansu, zrozumienia przyczyn, towarzyszących okoliczności.

Na oddzielną ocenę zasługują barwne ilustracje wykonane przez W. N. Kulikowa. Na ośmiu barwnych tablicach przedstawił 24 sylwetki. Same rysunki są wykonane na wysokim poziomie technicznym i artystycznym. Autor zastosował technikę pozwalającą przedstawić z olbrzymim pietyzmem nie tylko wszelkie szczegóły umundurowania, oporządzenia i uzbrojenia ale i charakter materiałów z jakich zostały wykonane. Jego rysunki można określić jako hiperrealistyczne, są bardziej plastyczne niż zdjęcia fotograficzne. Warto odnotować również i dbałość w odtworzeniu fizjonomii sylwetek. Nastrój ilustracji podkreślają przedstawione w tle krajobrazy lub budynki np. instytucji wojskowych w Kownie.

Wysoko należy ocenić zamieszczone w książce fotografie. Na 216 stronach umieszczono ich ponad 200. Dobrano je z olbrzymim zjawstwem tak, że wspaniale ilustrują tekst a jednocześnie ich jakość pozwala dostrzegać szczegóły i przez to stanowią dodatkowe źródło informacji.

Ocena pracy mogła by wydawać się niepełna, jednostronna, gdyby zawierała jedynie zachwyty. Recenzent w trakcie zapoznawania się z tekstem odniósł wrażenie pewnego dysonansu między bardzo wyważonym tekstem a podpisami pod niektórymi fotografiami. Wydaje się, że rozszerzające komentarze wybiegają zbyt daleko od treści przedstawionych na ilustracjach.

Podsumowując, należy wystawić omawianej pracy najwyższe noty zarówno za treść, wartości merytorycznych jak i formę. Powinna ona zainteresować szerokie grono czytelników nie tylko tych, którzy szczególnie poszukują informacji munduroznawczych¹ ale i tych, którzy pierwszy raz stykają się z tą skomplikowaną tematyką. Z niecierpliwością należy oczekiwać na dalsze zapowiedziane książki autorów.

Marek Dutkiewicz

¹ Czytelnikom poszukującym informacji o współczesnej armii Republiki Litewskiej i jej umundurowaniu warto wskazać pracę Sylwestra Przybyła pt. Litwa. Informator. Ukazała się ona w serii wydawanej przez Oddział Edukacji Obywatelskiej Departamentu Społeczno Wychowawczego Ministerstwa Obrony Narodowej. Wydana została przez Dom Wydawniczy ABC sp. z o.o. w Warszawie w 1998 roku. Liczy 115 stron i poza tekstem zawiera m.in. schematy organizacyjne, mapy oraz kolorowe ilustracje przedstawiające emblematy i znaki noszone na nakryciach głowy, oznaki stopni, oznaki rodzajów sił zbrojnych i jednostek.